

Magda Peršič: *Nagelj dehteč, na steni rdeč: Soboslikarstvo in črkoslikarstvo na Postojnskem in Bistriškem* = The fragrant carnation making the wall blush: wall painting and calligraphy in the Postojna and Bistrica regions. Postojna: Zavod Znanje, OE Notranjski muzej = Public institute, OU Notranjska Museum, 2023, 111 str.

Etnologinja Magda Peršič z Notranjskega muzeja v Postojni se je v slikovno bogati dvojezični knjigi lotila obravnave obrtne dejavnosti slikopleskarstva na Postojnskem in Bistriškem. Njena zamisel sega v leto 2021, ko je s študenti etnologije in kulturne antropologije konservirala in popisala stenske in črkoslikarske šablone črkoslikarja Miroslava Vičiča iz Majlonta v Postojni. Tematiko soboslikarstva, črkoslikarstva in sodobnega slikopleskarstva je predstavila tudi na razstavi in delavnicah v letu 2023.

320

Krašenje z vzorčnimi valjčki, ki je bilo do druge svetovne vojne pretežno žensko hišno opravilo, v zadnjih letih doživlja preporod z »naredi sam« *slika*pleskarskimi izvedbami, šabloniranjem in valjčkanjem, za kar je pripomočke možno kupiti v tehničnih ali umetniških trgovinah ter se podučiti o različnih tehnikah tega krašenja na spletu. A pri pisanju se je avtorica naslonila na sorodne raziskave slikopleskarstva drugih muzealcev, zlasti iz Slovenskega etnografskega muzeja (Andrej Dular), na zbirke slikopleskarkega orodja v drugih muzejih in na spomine ter izkušnje slikopleskarjev nekdanje poklicne šole za slikopleskarje in črkoslikarje v Kranju.

Slikopleskarstvo zvrstno spada pod stavbarsko obrt, ki se je razmahnilo v 19. stoletju zaradi potrebe obubožanega srednjega sloja s skromno bivalno kulturo po krašenju prostorov s cenenim dekorjem. K razvoju soboslikarstva in črkoslikarstva je pripomogla tudi obrtna zakonodaja iz sredine 19. stoletja, saj je omogočila proste in koncesionirane obrti, ki so nadomestile cehe ter obrtne in rokodelske patente. Leta 1883 je zakonodaja določala, da je za opravljanje rokodelskih obrti potreben mojstrski izpit, kar se je obdržalo do leta 1963 in ponovno uvedlo leta 2000. Danes sta soboslikarstvo in pleskarstvo samostojni storitveni dejavnosti, delujoči v okviru območnih obrtno-podjetniških zbornic.

Peršič navaja, da za najstarejšo in drugo najstarejšo generacijo postojnskih in bistriških črko- in soboslikarjev ni podatkov ali spričeval, ki bi dokazovali njihovo izobrazbo. Zagotovo pa so obiskovali ljudsko šolo v Trnovem (1814) ali trivialko na Premu (1826), oz. ljudsko šolo v Postojni (1819), meščansko šolo ali nižjo gimnazijo. Možnost učenja risanja, geometrije in lepopisja je pomenila možnost poklicnega in strokovnega izpopolnjevanja na zahtevnejših strokovnih šolah. V tridesetih letih 20. stoletja so nastajale obrtne šole za zidarje, pleskarje, rezbarje, tesarje, kamnoseke, slikarje na steklo, za keramiko in dekorativno risanje po večjih in manjših krajih ter se zgledovale po dunajskih in praških učnih programih.

Soboslikarstvo spada poleg fasadnega, dvoranskega in cerkvenega slikarstva med stensko slikarstvo in je prvotno pomenilo oblačenje sten s tekstilom. Zato se v stenskem slikarstvu uporabljajo izrazi iz tekstilne stroke: trak, pas, tapeta, damast, brokat. Soboslikarstvo je za boljše izvedbe posnemalo tekstilno vzorčenje (brokat, damast), stensko slikarstvo pa je posnemalo še goblen krašenje. Krasitev bivalnih in javnih prostorov je zato del tradicije zahtevnejših freskantskih in tekstilnih tehnik. Skozi zgodovino so soboslikarji, slikopleskarji, slikarji iskali navdih v različnih umetnostnih slogih, ki so jih motivno posnemali s cenejšimi materiali in preprostejšimi delovnimi postopki.

Od umetnostnih slogov je na soboslikarstvo v prvi polovici 19. stoletja najbolj vplival bidermajer, zato je prešlo od razkošnih damastnih, brokatnih in gobelinskih tapetnih vzorcev na gladki barvni plesk z redkimi mrežastimi motivi ali redko posejanimi cvetličnimi motivi vrtnih in travniških rastlin. Cenene papirnate vzorčaste tapete v meščanskih stanovanjih iz prve polovice 19. stoletja so dopolnili ali nadomestili s še cenejšim črtaljenjem in šabloniranjem, ki je zamrlo okoli leta 1965. Šabloniranje je bilo značilno predvsem za cerkve, šole, gradove, meščanske hiše in druge pomembne javne stavbe, v bivalnih prostorih pa je bilo najbolj pogosto v spalnicah, kuhinjah, dnevnih sobah in na hodnikih. Pri stenskem slikarstvu sta bila pomembna stena in strop. Peršič navaja orodja in tehnike obeh zvrsti omenjene dekoracije, ob čemer so slikovno predstavljeni tudi katalogi črkoslikarskih, soboslikarskih in dekorativnih šablon z Notranjskega muzeja ter iz zasebnih zbirk. Še posebej je zanimivo, da so stenski slikarji imeli posluh tudi za nedvoumne lokalne znamenitosti; tako med šablonami v muzeju najdemo tudi kovinsko šablono z motivom človeške ribice.

Na Pivškem in Bistriškem so v revnejših družinah na podeželju s krašenjem sten tudi zakrivali krivine neravnih sten in prikrivali razne madeže. Ženske »malarke« s s čopičem tudi risale pikice, izdelovale preproste šablone z motivi iz narave (luna, sonce, rože) in razpršile (pošpricale) barvo okrog šablonskega lika. Po letu 1936 so »špricale rože«, porisale lesene strope, barvale kuhinje z oljnato barvo, ki so jo kupile pri postojnskem drogeristu.

Po letu 1930 so stene popestrili tudi z valjčkanjem, ki se je širše razmahnilo na podeželju v drugi polovici 20. stoletja, po letu 1970 pa so to obliko krašenja večinoma nadomestile zidne tapete. Sicer je bil valjček patentiran v Nemčiji že leta 1879, a se zaradi tehničnih pomanjkljivosti kljub izboljšavam ni uveljavil do tridesetih let 20. stoletja. Preprost postopek te krasilne tehnike je omogočal hitrejši prenos vzorca na podlago večjih površin kot npr. s šablonami. Od leta 1956 so Pivčanke in Bistričanke valjčke kupovale v Trstu in si jih med seboj izposojale, zato je bil nemalokrat isti ali podoben vzorec na stenah vseh hiš v vasi. Z valjčki so dan po pleskanju »risale« na zid cvetlične, sadne, živalske in abstraktne vzorce. Stranišč in kopalnic pogosto niso valjčkali, temveč so jih črtalili ali naslikali borduro pod stropom oziroma na polovici stene. Bistriški in postojnski soboslikarji so konec 19. stoletja izdelovali tudi imitacije lesa in kamna, te valjčke so naročali prek nemških katalogov (npr. Holz und Marmor Melerei). K slikarskemu in pleskarskemu delu je sodilo še pleskanje različnih mizarskih, pohištenih, stavbnih, kovinskih in drugih izdelkov, to je bilo prepuščeno domišljiji in znanju slikopleskarja.

Črkoslikarstvo je del napisnega slikarstva, ki obsega slikanje napisov, reklamnih izveskov in plakatov, ščitov in grbov na različne osnove, npr. na omet, les, kamen, cement, kovino, steklo, platno in papir. Tudi črkoslikarstvo se je prilagajalo različnim historičnim smerem dekorativnega oblikovanja.

Avtorica v knjigi navaja tudi sestavo barv, ki so bistvenega pomena za vse tehnike, vezivna sredstva, opisuje načine naročanja barv, šablon, čopičev ter črkoslikarskih pripomočkov, orodij in naprav, predpripravo sten. Obenem s historično natančnostjo opiše historiat postojnskih in bistriških soboslikarjev in črkoslikarjev. Njene terenske in muzejske fotografije, fotografije in preslikave iz zasebnih zbirk ter drugo slikovno in dokumentarno gradivo pričajo o nekdanji razprostranjenosti te dediščine.

Izvirna je tudi oprema knjige, saj je besedilo vpeto med platnici iz dveh trših kartonov, ki sta na hrbtu na sredini samo zlepljeni in šivani, s čimer spominja na stare soboslikarske dnevnike. Sinestetično doživljanje soboslikarstva pa navsezadnje ponuja tudi naslov (*Nagelj dehteč, na steni rdeč*), ki združuje vid z vohom. Najbrž je to bila tudi ena od funkcij soboslikarstva, namreč čim bolj plastično prikazati naravo, da se zdi, kot da jo lahko vidimo in vohamo hkrati.

Mojca Ramšak